

Дванадесет

НАДЕЖДА

Башир седеше на сянка близо до източния край на моста Алънби, който свързваше кралство Йордания с родните му земи. Беше април 1996 година, топло пролетно утро в Йорданската долина. Башир и сестра му Ханом си почиваха на пейка пред сградата на йорданската паспортна служба в очакване да преминат. Най-сетне автобусът пристигна. Башир, Ханом и другите пътници се качиха и минаха покрай военните постове, през няколко пропускателни пункта и огради от бодлива тел. Автобусът мина по моста над тясно ручейче от някога великата река Йордан – смалена от язовири по горното ѝ течение и отклонения към обрасли с бурени канавки, отделящи кралството на Хюсеин от Западния бряг. За всеки, опитал се да пресече линията между Източния и Западния бряг, имаше по-голяма вероятност да бъде застрелян, отколкото да се намокри.

Мостът Алънби беше наречен на британския генерал, който поведе войските си към Палестина през 1917 година в началото на британския мандат. След осем десетилетия управление от британски, йордански и израелски власти, сега мостът беше под ограничения контрол на неотдавна формираната Палестинска власт. Частичната автономия беше резултат от мирното споразумение, подписано в Осло, символично подпечатано с ръкостискане между израелския премиер Ицхак Рабин и председателя на ООП Ясер Арафат на моравата пред Белия дом през септември 1993 година.

Интифадата беше убедила Рабин да започне преговори с „палестинския субект“ и след Войната в залива след 1991 година, преговорите започнаха. Рабин обаче все още не признаваше ООП и впоследствие преговорите зациклиха. Двете страни след това започнаха тайни разговори в Осло,

където първоначалното споразумение предвиждаше ограничено палестинско самоуправление и постепенно изтегляне на Израел от окупираните територии. В замяна на това, Арафат, в писмо до Рабин, обеща да се „откаже от терористичните и други актове на насилие“ и да „дисциплинира нарушителите“.

„Г-н Председател“ – написа Рабин в отговор до стария си враг, – „правителството на Израел е решило да признае ООП като представител на палестинския народ...“. Десетилетия наред Рабин се беше клел, че Израел никога няма да направи това.

Взаимните обещания трябваше да отбележат началото на края на окупацията и да доведат, надяваха се палестинците, до независима палестинска държава. Израелските войски щяха да се изтеглят от Газа и Йерихон, а после и от други градове по Западния бряг; палестинците щяха да проведат свободни избори за президент (според палестинците) или председател (според израелците) и законодателен съвет; а Палестинската власт, подкрепена финансово от европейските правителства, САЩ и частни спонсори, щеше да се погрижи за образованието и културата, здравето, социалното благосъстояние, данъчната политика и туризма. Тези първоначални стъпки през петгодишния „преходен период“ щяха да доведат до финални преговори по по-трудни въпроси, свързани с Йерусалим, контрола върху водите, селищата и – най-важното за Башир и много други – правото на завръщане.

През първите дни след Осло плановете дори само за ограничено самоуправление бяха изключително популярни сред палестинците. Когато Арафат се върна в Газа през юли 1994 година, възбудени тълпи го приветстваха като победител и освободител. Веществени признаци на суверенитет – свободата да развяват палестинското знаме или изпращането от Арафат на първото писмо, на 1 януари 1995 година, носещо палестинска марка – изглеждаха като началото на

нещо по-голямо и по-задълбочено.

В началото на 1996 година стотици членове на ООП и бивши палестински борци започнаха да се завръщат от изгнание в Тунис обратно на Западния бряг и в Газа. Всеки един от тях беше одобрен от израелците по време на продължителни преговори за амнистия. На моста, невидими зад палестинската полиция в маслинено-зелените си униформи, израелски военни се взираха през еднопосочно стъкло, внимателно оглеждайки преминаващите.

Автобусът, превозващ Башир и Ханом, спря на терминал, построен от Израел за обработка на документите на палестинци и израелци в отделни крила. Палестинското крило се управляваше от палестински служител, който докладваше на израелски генерален директор. Израел, съгласно споразумението от Осло, „остава отговорен през преходния период за външната сигурност“, включително „при преминаване“ на гранични пунктове.

Башир и Ханом слязоха от автобуса и влязоха в палестинското крило, където край палестинското знаме стоеше палестински полицаи. Редом с него стоеше израелски войник. Терминалът беше пълен с хора, очакващи семейни срещи – възрастни жени с веещи се шалове за глава и тъмни, дълги до глезените, рокли, с тежки чанти през рамо, побелели мъже с кефиета и вратовръзки, тийнейджъри с джинси и маратонки, оплешивяващи мъже на средна възраст в делови костюми с дипломатически куфарчета и мобилни телефони с размер на обувка. Всички те чакаха на дълги опашки да минат през детекторите за метал. Беше забележително тихо, като се имаше предвид огромното число хора в очакване на срещи. Хората сочеха към багажа си, за да бъде поставен на транспортна лента за оглед; отвъд детекторите за метал Башир виждаше отворени куфари върху маси, където израелски служители от службите за сигурност внимателно оглеждаха дрехи, книги, вестници, четки и пасти за зъби.

Башир и сестра му чакаха реда си. До сега останалата част от семейството трябваше да се е събрала само на метър-два от тях, от другата страна на изхода. Башир беше отсъствал осем години, но дори в изгнание, беше мечтал за друг вид завръщане. За него това завръщане беше белязано от сериозните недостатъци в споразумението от Осло. В него се договаряха изгнаниците да бъдат допуснати обратно на Западния бряг и в Газа, но същевременно се изискваше от палестинците да приемат, че завръщането в останалата част от Палестина вече не е постижимо. За много бивши борци и активисти в палестинските политически фракции пътуването обратно към Палестина беше, следователно, белязано с дълбоки противоречия. Никъде, нито по време на преговорите, нито в самото споразумение от Осло, забеляза Башир, не беше спомената Резолюция 194 на ООН от 1948 година и правото на бежанците да се завърнат. Въз основа на преговорите, обаче, бе приета по-късната Резолюция 242, която призоваваше за изтегляне на израелските войски от окупираните територии. Това всъщност доведе до формулата „земя за мир“ – палестинска държава върху част от територията на Палестина в замяна на признаване на Израел. За много палестинци, включително и Арафат, моментът изискваше тежки политически жертви. Някои палестинци, сред които Башир, считаха, че жертвите, които вече са направили, са били в името на националното освобождение на цялата стара Палестина; този компромис, ако означаваше отказ от правото на бежанците да се завърнат, представляваше капитулация. Още по-лошо според някои палестинци беше, че Осло бе отложил въпроса за бежанците, както и ключовите въпроси за източен Йерусалим като палестинска столица и контролът върху водите за финалните преговори на някоя неизвестна дата в бъдеще, а в настоящето Израел продължаваше да държи контрола.

Докато Башир чакаше на опашката за минаване през пропускателния пункт, усещаше вътрешно напрежение

между мечтата си и палестинската реалност – напрежение, за което предпочиташе да не говори: в резултат на Осло, Башир скоро щеше да се види с майка си, съпругата си и двете си малки деца. Щеше да бъде в Палестина за първи път, откакто бе депортиран в Ливан през 1988 година. Но нямаше да си бъде у дома, в ал-Рамла.

Един от охраната издърпа Башир настрана. Искаха да го питат нещо, спомня си Ханом, и тя гледаше как брат ѝ изчезва в някаква стая, докато тя остана да чака.

Няколко часа по-късно Башир и Ханом минаха през матираната стъклена врата в западния край на терминала и оттам излязоха на открито на Западния бряг, където ги очакваха Закия, Нуха, Шехеразаде, децата и много приятели на Башир.

Те бяха пътували от Рамала. Беше като през 1984 по времето, когато пуснаха Башир от затвора, с изключение на това, че сега, дванадесет години по-късно, Ахмад го нямаше. Както и преди, Башир не искаше голямо празненство. „Беше объркан“ – спомня си Ханом, – „но много щастлив“.

„Беше като втора сватба“ – каза Нуха. – „Мама приготви ядене, дойдоха много приятели. Бяхме преживели много повече тъжни дни с Башир, отколкото весели. Но това със сигурност беше забележителен ден в семейната ни история“.

Първите дни на Башир отново в Рамала бяха горчиво-сладки. Споразумението, подписано от Арафат в Осло, както и обещанието му да контролира „тероризма и другите форми на насилие“ бяха започнали да създават противопоставяне между поборника за освобождение на Палестина и отчаяните палестински фракции, които не бяха доволни от Осло. За тях, споразумението от Осло представляваше отказ от 78 процента от историческа Палестина; дори останалите 22 процента – Западния бряг, Газа и Източен Йерусалим – Израел изглежда също нямаше на-

мерение да отстъпи. Израел вече бе обявил планове за хиляди нови жилища в Източен Йерусалим, който палестинците виждаха като своя столица, а израелски строителни бригади изграждаха нови магистрали за улесняване придвижването на заселници от Западния бряг към Израел. Тези планове бяха предприети в рамките на Осло и немалко палестинци се тревожеха, че новите строежи ще променят трайно шансовете им да имат жизнена, суверенна държава. Страховете им се изостряха и от внезапната вълна от политическо насилие и убийства, започнали по-малко от шест месеца след прословутото ръкостискане на моравата в Белия дом.

На 25 февруари 1994 година един американски лекар заселник на име Барух Голдщайн влезе в Пещерата на патриарсите – част от Ибрахимовата джамия в Хеброн, където се беше състояла церемонията *акика* на Башир през 1943 година. Заселникът от Бруклин извади един М-16 изпод шлифера си и откри огън, убивайки двадесет и девет палестинци, молещи се в джамията. Оцелелите го пребиха до смърт. Шест седмици по-късно Хамас, войнстващата ислямистка организация, се отказа от тактиката си да атакува само израелски военни цели. На 6 април кола-бомба експлодира в израелския град Афула, убивайки шест израелски цивилни. Хамас пое отговорността. В комюнике атаката бе наречена отмъщение за убитите в хебронското клане.

Порочният кръг от болка и отмъщение се бе завърнал. Атенатори-самоубийци, вербувани от Хамас и Ислямски джихад се взривяваха в Нетанян, Йерусалим, Тел Авив и окупираните части на ивицата Газа, убивайки десетки израелци; хамаските лидери твърдяха, че всяка атака е пряк отговор на израелски атаки, убили палестински цивилни.

Израел срина с булдозери къщите на семействата на самоубийците терористи и арестува стотици заподозрени

съучастници. Затворниците, според Хюман Райтс Уоч, съобщавали за „лишение от сън, поставяне на качулки, продължително стоене или седене в необичайно положение, заплахи, бой и шибане с камшик по главата... Приложени комбинирани, тези методи често са равни на изтезание“. Много от заподозрените бяха освобождавани по-късно без обвинение.

Арафат осъждаше всяка самоубийствена атака и, под натиска на Израел и САЩ, нареди ареста на заподозрени членове от войнстващи групировки. Стотици млади палестинци бяха в палестински затвори, много от тях по нареждане на таен палестински военен съд за държавна сигурност, основан съгласно рамката на Осло. През първата година на съда, няколко мъже починаха по време на разпити; много палестинци обвиниха Арафат, че върши мръсната работа на Израел. Председателят отговори на нападите със спиране на няколко вестника и затваряне на известни палестинци защитници на човешките права. Едуард Саид, професор в Колумбийския университет и водещ палестински интелектуалец, написа, че „Арафат и неговата палестинска власт са станали нещо като правителството на Виши за палестинците“.

Гневът срещу Арафат се задълбочи, след като той започна да раздава награди на свои верни приятели, дошли с него от Тунис. Самият Председател продължаваше да живее скромно, но някои от обкръжението му си построиха разкошни вили в Газа, които бяха още по-изумяващи на фона на мизерните бежански лагери в едно от най-пренаселените места на земята. Една от тези вили, чиято стойност се оценяваше на 2 милиона долара, беше построена за Махмуд Абас, известен като Абу Мазен, който по-късно щеше да наследи Арафат като лидер на палестинците. „Това ти е наградата, че продаде Палестина“ – беше изписал на стената на вилата неизвестен майстор на графити. Бедните от бежанските лагери, чиито младежи образуваха ядрото на

съпротивата срещу израелското управление и които даваха хиляди жертви, сега негодуваха под управлението на елита от Тунис. „Всяка революция има своите бойци, мислители и нагаждачи“ – казваше един жител от Газа. „Нашите бойци са убити, мислителите ни – също, така че са ни останали само нагаждачите“. Консервативните жители на Газа бяха изумени от появата на нощни клубове с танцьорки на кючек и алкохолни напитки за заможните новопристигнали от диаспората. Не бе необичайно да се види черен мерцедес с VIP табелка да се изнизва на червен светофар по улиците на Газа, оставяйки магарешките колички буквално в прахоляка зад себе си.

За обикновените палестинци, които по принцип поддържаха Осло, краят на окупацията беше най-главното нещо. Споразумението Осло II, подписано във Вашингтон през септември 1995 година, предвиждаше три етапа за изтегляне на войските от градовете по Западния бряг и разделяне на Западния бряг на три зони. Палестинците щяха да получат управлението на повечето градове от Западния бряг (зона А), сред които Рамала, Наблус и Витлеем, а израелците щяха да задържат пълното управление около военните постове и селища (зона С). Израелските сили трябваше да се изтеглят от зона В, където се намираха много палестински селища; новата, лековъоръжена палестинска полиция, чийто брой трябваше да достигне тридесет хиляди, нямаше да има юрисдикция над израелците в тази зона, като израелците си запазваха правото да навлизат „за отбрана при външни заплахи, застрашаващи сигурността на израелците и селищата“. За средния палестинец в бежанските лагери и в градовете, изтеглянето на израелските войски щеше да донесе огромна промяна в ежедневието. Всеки, придвижващ се от град в град по Западния бряг, обаче, все още се сблъскваше с военни контролни пунктове и объркването от преминаване през множество юрисдикции. Картата на Западния бряг след Осло II напомняше на поре-

дица разпръснати острови и опонентите на Осло, чийто брой растеше, се безпокояха, че картата напомня на фрагментирана визия за осакатена палестинска държава.

Към октомври 1995, проверките на общественото мнение сред палестинците показваше, че подкрепата за „мирния процес“ и всички, които го представляват, е рязко е спаднала на 39 процента.

Израелците не бяха много по-щастливи. Вълната от самоубийствени атентати беше травмирала страната и много хора вярваха, че в резултат на отстъпките, които Рабин правеше в процеса Осло, страната ставаше по-несигурна. Взривовите увеличиха натиска върху Рабин да прекрати окончателно преговорите и да смаже Хамас. Той заяви, че „Арафат ще се занимае с Хамас“, защото палестинският лидер не беше ограничаван от демократични институции като „Багац и Б'целем“ – намек по адрес на висшия съд и силните му независими организации за човешки права. Напротив, нападаха опонентите: Арафат, вместо да вземе решителни мерки, по същността си бе въвел въртящи се врати в палестинските затвори – като пускаше хората си скоро, след като ги затвореше. Рабин предложи „тотална сепарация“ между Израел и Палестина с цел да обуздае взривяванията, а израелските граждани започнаха да говорят за предимствата на евентуална стена между двата народа.

Рабин бе обект на постоянните нападки от страна на Бенямин Нетаняху, съперника му от партия Ликуд, който напомняше, че премиерът е обещал „да не говори с ООП, да не се отказва от никаква територия по време на службата си и да не създава палестинска държава. А сега нарушава обещанията едно по едно“. Самият Нетаняху, който се стремеше да стане премиер, беше безмилостен критик на Осло. Той вярваше, че плановете да се въоръжат хиляди палестински полицаи и да се разреши на кадрите от ООП да се завърнат по границите с Израел, са абсурдни. Нобеловата

награда за мир, присъдена на Рабин, Арафат и израелския външен министър Шимон Перес, с нищо не спомогна за смекчаване на противопоставянето му. Нещо повече, образът на стария враг на една сцена с двамата израелски лидери само наля масло в огъня. През 1995 година Нетаняху обвини Рабин, че спомага за основаването на „палестинска терористична държава“. Религиозните заселници сформираха най-непримиримото крило на опозицията. Мнозина вярваха, че Бог е дал на евреите земята на Юдея и Самария, известна като Западния бряг. Някои крайно настроени равини нарекоха Рабин *родеф*, или агресор, който, вярваха те, се кани да направи сделка и да продаде техния даден им от Бога дом. В обръщение бе пуснат плакат фото-колаж, на който Рабин носеше нацистка униформа. За растящия брой десни религиозни израелци, Ицхак Рабин беше враг на държавата.

* * *

Далия беше изумена от това, че някой в Израел може да използва паметта за Холокоста за манипулиране умовете на хората. „Беше грозно“ – спомня си тя. „Беше убийствено. Къде са границите на свободата на словото? Разбихах, че борбата за компромис в Израел щеше да бъде много трудна“. И все пак, тя таеше надежди за бъдещ мир. Въпреки кланицата на самоубийствените атентати, вярваше, че с народа ѝ настъпваше историческа промяна. Рабин, старият воин, беше показал смелостта да води диалог с ООП и бившия си заклет враг Арафат. Далия, въпреки личното ѝ недоверие в Арафат, вярваше, че всяка страна трябва да предприеме стъпки за създаване на пространство за другата. „Ако направим място за другата страна, тогава наистина ще можем заедно да изтъчем една реалност, много по-красива от тази, която можем да си създадем сами“. Беше въодушевена от новините за още изтеглящи се войски от Западния бряг и от първите признаци на суверенитет за палестински-

те ѝ съседни. Виждаше в тях първи стъпки към равенство с палестинците – идея, която бе обмисляла десетилетия наред, от онзи ден през 1967 година, когато отвори вратата на Башир и братовчедите му.

В „Отворен дом“, сега вече пета година в къщата в Рамла, Далия и Йехезкел бяха видели по-голямо желание у много израелци за водене на арабско-израелски диалог. Летните мирни лагери за арабски и израелски деца станаха изведнъж популярни и Йехезкел вярваше, че „подходът за съвместно съществуване“, за който те с Далия се бореха години наред, „се легитимизира в очите на евреите“. Далия, от своя страна, си спомня как е завършила писмото си до Башир седем години преди това: „Моля се чрез твоето съдействие и Божията помощ нашите деца да се наслаждават на красотата и изобилието на тази свещена земя“.

На 4 ноември 1995 година Далия смяташе, че тези мечти все още са възможни. Беше събота, еврейската сабат (шабат) и тя бе прекарала целия ден и предишната вечер в един манастир, обитаван от Сестрите на Цион в Стария град, където сподели ястията за шабат и разговаря за възможностите на „Отворен дом“. Манастирът беше част от църквата, известна като Ессе Номо, „Ето човека“, думите, които Пилат използвал, за да предаде Исус Христос. Говореше се, че литостротонът на църквата, гладкият ѝ павиран двор, бил мястото, където Исус стоял, когато го осъдили.

От най-високата част на манастира пред Далия се разкри една от най-великолепните панорамни гледки на Йерусалим: проблясващия Храм хълм, или ал-Харам ал-Шариф – най-святото място в Йерусалим за мюсюлмани и евреи; сивия купол на църквата „Свети гроб“ – може би най-святото място за целия християнски свят; върховете на покривите на каменните къщи с гора от антени, насочени нагоре; хълма Скопус на север и отвъд него – планините на Западния бряг, които Далия знаеше като Юдейските възвишения, част от библийската Юдея и Самария. Далия вярва-

ше, че Израел трябва да се откаже от селищата по тези земи и че хиляди евреи ще трябва да се преместят. Макар това също да бе част от земята, която тя самата считаше за библейска, векове наред тя е била дом за други хора. Колкото и да е трудно, вярваше Далия, всяка страна в този конфликт ще трябва да отстъпи нещо ценно.

Тази вечер, 4 ноември, докато Далия се приготвяше да се прибере от Стария град, Йехезкел и Рафаел сядаха да вечерят с леля Стела, която се бе преместила от Рамла след смъртта на родителите на Далия. Един час на запад, в Тел Авив, Ицхак Рабин беше на митинг на площад „Кралете на Израел“, където сто хиляди израелци се бяха събрали в подкрепа на мира с палестинците. Премиерът – който се беше бил с арабите през 1948, 1956 и 1967 година, който беше разрешил „сила, принуда и побой“ срещу палестинските младежи в интифадата и който години наред отказваше да признае ООП – се обърна към публиката:

Аз бях войник двадесет и седем години. Биех се, защото нямаше изгледи за мир. Сега вярвам, че мирът има шанс, който не трябва да се изпуска... Винаги съм вярвал, че мнозинството от нашия народ иска мир и е подготвено да поеме рисковете заради мира. Вие, събраните тук, които сте дошли да подкрепите мира, както и многото други, които не са тук, сте доказателство, че народът истински желае мир и отхвърля насилието. Насилието подравя основите на израелската демокрация. То трябва да бъде отхвърлено и осъдено, трябва да бъде поставено под контрол. За Израел насилието не е начин за решаване на проблемите.

Публиката започна да пее и някой подаде на Рабин страница с текста на песента „Шир л'шалом“, която предаваше тъгата на мъртвите, говорещи изпод земята, за да посъветват живите. Беше написана през 1969, две години след Шестдневната война и беше станала химн на израелското

мирно движение. Рабин запя с останалите:

Никой няма да ни върне
от черния трап в земята
Тук нищо не помага
ни радост от победа
ни песен горда.

Затуй запей за мир
недей да шепнеш тихо
а по-добре запей на глас
и викай силно: мир!

Когато митингът свърши, премиерът сгъна листчета с текста на песента, мушна го в джоба на ризата си и закрачи към колоната от автомобили.

В този същия момент Далия се качи на такси и потегли по „Виа Долороза“ – пътя, по който Христос е носел кръста. Таксито излезе от Стария град през източния вход, от Портата на лъва срещу Хълма на маслините. Арабският шофьор зави на запад и на един светофар бяха застигнати от друго такси, чийто шофьор извика през прозореца на колата: „Застреляли са Рабин!“ Далия бе объркана, не можеше да възприеме думите. *Не може да бъде*, помисли си тя. *Не може!* Шофьорът подкара с пълна скорост към Западен Йерусалим. „О, господи“ – каза той на иврит. „Нямам радио!“ На всеки светофар даваха сигнал към съседна кола и питаха: „Какво стана, какво стана?“

„Може би не е вярно“ – каза шофьорът, опитвайки се да успокои Далия. „Как би могло да бъде вярно?“

Двадесет минути по-късно таксито спря пред четириетажния блок на Далия. Тя стовари тежката си чанта на пода във фоайето и се затича по стълбите нагоре, където Йехезкел, Рафаел и Стела не откъсваха очи от екрана на телевизора. Репортерът от канал едно на израелската телевизия

беше пред болницата, заобиколен от хиляди други, предаващи „слуховете за състоянието на Рабин“. Скоро бе потвърдено: Ицхак Рабин е мъртъв. Беше застрелян в упор от двадесет годишен религиозен студент по право, Игал Амир. „Действах сам“ – каза Амир пред полицията, – „по заповед на Бог“. Кръвта на Рабин, научи скоро цял Израел, се бе стичала през джоба на ризата му и листчето с химна за мир бе прогизнало.

Далия гледаше по телевизията как хората започнаха да плачат едни на други на раменете, а телата им с тресяха от риданията. Остана будна до сутринта, напълно объркана. „Имах усещането, че нещо завинаги е загубено. Това беше човек, претърпял огромна промяна. Бях го слушала лично, на празника за възпоминание на загиналите в Израел“. Достатъчно сме се стремили към война, спомняше си Далия думите на Рабин. Достатъчно сме жалили загиналите. Сега трябва да се борим за мир. Това е най-трудната от всички борби. Отново и отново Далия се питаше: „Кой ли би допуснал, че терорът ще ни удари по такъв начин?“

Йехезкел си спомня, че изпитал познатото чувство на прилошаване, каквото имал три пъти като подрастващ в Щатите през 1960-те – при убийството на президента Кенеди, брат му Боби и Мартин Лутър Кинг.

„Това беше наистина повратна точка“ – каза Йехезкел. „Разрушени бяха всякакви шансове за постигане на споразумение, поне в близко бъдеще. Спомням си, че през годините, които последваха, си мислех, *Ако Рабин бе жив, дали с Арафат нямаше да вземат друго решение?*

Не знам“.

И Далия не знаеше. „Ако беше останал жив, не знам дали щеше да увлече целия народ след себе си. Но се чувствах ужасно наранена“ – каза тя, плачейки. „Чувствах, че добрите хора, които могат да променят света – те нямат шанс“.

Башир си спомня думите на Рабин към него, когато

двамата се срещат с затвора Джнеит, непосредствено преди депортацията на Башир в Ливан. „Ако има мир, няма да има вече проблеми със затворниците“. Башир обаче не споделяше оптимизма на Далия, че Рабин е щял да постигне справедлив мир в района; не смяташе, че и Арафат би могъл да го направи. Той продължаваше да смята, че не е възможно да има мир и справедливост без правото на палестинците да се завърнат, което, според Башир, оставаше ограничено до скромни, символични жестове.

Беше топло петъчно утро през лятото на 1999 година, според Ламис Салман – млада арабка, която е израсла в Израел. Тя беше учителка в „Отворен дом“ – детската градина за арабски деца в ал-Рамла. Ламис се връщаше от магазина, където бе купила напитки, когато видя мъж на средна възраст да наблюдава дечицата, играещи в двора на „Отворен дом“. Изглеждаше на петдесет и няколко години – нисък, с леко изпъкнал корем и кичур посивяла коса над челото му. Край него стояха други двама възрастни и двама младежи. Мъжът заговори Ламис на арабски, като представи себе си, сестра си и зет си и двамата си племенника.

„Беше дошъл тайно. Никой не знае как се бе добрал дотам“ – спомня си Ламис. „Питаше за Далия“. Ламис и другите арабски учителки, работещи в „Отворен дом“ бяха развълнувани от внезапната му поява, но една от израелките там бе обезпокоена. Тя го считаше за натрапник, бивш престъпник, който е дошъл незаконно – нищо, че е живял в тази къща преди десетилетия.

Ламис гледаше как Башир наблюдава детската градина. Стояха заедно с арабските учителки в градината, разговаряйки за политика и за живота в Рамала и ал-Рамла. „Тъжно му беше за родния дом“ – каза Ламис. „Земята, къщата и самата ал-Рамла. Не говореше за това, но очите му го издаваха“.

През лятото на 2000 година Арафат седеше на една маса с

новия израелски премиер, Ехуд Барак, в Кемп Дейвид, резиденцията на Белия дом. Ицхак Рабин, когото Арафат все още имаше навика да нарича „моя партньор“ в „мира на смелите“, беше погребан преди близо пет години. Наследникът му, Шимон Перес, бе победен в трудна изборна надпревара от Бенямин Нетаняху след нова вълна от самоубийствени атентати през пролетта на 1996 година. Три години по-късно Барак, кандидатът на Трудовата партия и бивш главнокомандващ на Израелските отбранителни сили, победи на свой ред Нетаняху в референдум за Осло – израелците вярваха, че най-добрият им шанс за дълготрайна сигурност е споразумение с палестинците. През юли 2000, два месеца след като Израел прекрати окупацията си на Ливан, Барак, Арафат, президентът Бил Клинтън, американският държавен секретар Мадлин Олбрайт, съветникът по националната сигурност Сенди Бъргър и групи от преговарящи прекараха две седмици в Кемп Дейвид в търсене на историческото финално споразумение с палестинците.

Клинтън лично се включи в много от дискусиите. На 15 юли, пет дни след началото на преговорите, президентът посети събрание на комитета, преговарящ за границите. Израелците показаха карта, на която се виждаше това, което те наричаха 92 процента от Западния бряг като територия на една демилитаризирана палестинска държава, като върху 8 процента от територията трябваше да останат израелски селища и военни постове. Палестинците щяха да бъдат компенсирани с допълнителна територия от самия Израел, но по-малко от тази, от която трябваше да се откажат. Цифрата 92 процента не включваше територията, която Израел вече бе анексирал за еврейски жилищни квартали в Източен Йерусалим, нито другите територии в долината на река Йордан, върху която израелците възнамеряваха да държат контрола поне още десет години.

За палестинците процентът, представен от израелци-

те, на каквото и да се равняваше, се връзваше в малкото парче от Палестина, оставащо за тях. Те заявиха, че приемайки Осло и съществуването на Израел, вече са отстъпили на еврейската държава другите 78 процента и не са съгласни да се откажат от нищо повече от това, което е останало. Влиятелният съветник на Клинтън по преговорите в Близкия изток, Денис Рос, се отнасяше с пренебрежение към „стария довод за незаконните селища и за необходимостта да се върнат границите отпреди 1967“, като наричаше такива искания „все същите стари говна“. Неговата гледна точка очевидно оказваше влияние върху президента, който също считаше тези искания за палестинско твърдоглавие. В един момент Клинтън поиска главният посредник по преговорите от палестинска страна Ахмед Курей (известен като Абу Ала) да представи алтернативна карта като контрапредложение на израелската идея. „Моята карта“ – отговори Абу Ала, един от архитектите на споразумението от Осло, – „е картата от 4 юни 1967 година“ – денят преди Шестдневната война и израелската окупация.

„Сър“ – каза натъртено Клинтън на Абу Ала, повишавайки тон, – „известно ми е, че бихте искали цялата карта да е жълта. Но това е невъзможно. Тук не е Съвета за сигурност. Това не е Общото събрание на ООН. Ако ще ми изнасяте лекция, вървете ей-там и не ме карайте да си губя времето. Аз съм президентът на Съединените щати. Мога веднага да опаковам багажа си и да си тръгна. Тук рискувам да загубя много. Вие пречите на преговорите. Не действате добронамерено“. При това президентът се изправи и, придружен от Мадлин Олбрайт, тежко излезе от стаята.

„Излязохме с апломб“ – спомня си Олбрайт в мемоарите си, „точно в момента, когато навън започваше пороеен дъжд. Положението беше – или се намокряш, или проиграваш ефекта от хода с драматичното напускане. Нямахме как, излязохме и здраво се намокрихме“.

През следващите два дни Клинтън се срещна с Ара-

фат най-малко осем пъти. Президентът повтори предложението за мир, одобрено преди това от Барак, според които на палестинците ще бъде позволено да основат столица в арабските предградия на Източен Йерусалим и да имат комбинация от суверенитет, „настойничество“ и „функционална автономия“ върху части от Стария град. Щяха да получат управлението на няколко религиозни места, но не пълна автономия върху Харам ал-Шариф – третото най-свещено място за мюсюлманите от цял свят.

Що се отнася до бежанците, Клинтън обеща „задоволително решение“. Правото на завръщане, обаче, щеше да бъде ограничено до палестинската държава в Западния бряг и Газа – и нямаше да важи за териториите от стара Палестина, които сега бяха израелски. В замяна на това, Съединените щати ще предложат мащабна програма за подпомагане на стойност десетки милиарда долара, за устройване на бежанците – сега наброяващи над пет милиона, много от тях в бежански лагери из Ливан, Йордания, Сирия, Западния бряг и Газа.

„Аз много Ви уважавам, г-н Президент“ – отговори Арафат, според палестинският посредник в преговорите Саеб Ерекат, – „но Вашите предложения не са база за решение“.

Президентът Клинтън удари с юмрук по масата и извика към Арафат: „Вие водите народа си и региона към катастрофа. Барак ви представя предложения, а вие ги блокирате“.

„Аз дойдох тук като представител на араби, мюсюлмани и християни от цял свят“ – му каза Арафат. – „Дойдох да сключим мир и няма да позволя Вие или който и да е друг да запише името ми в историята като предател“. Арафат все още се виждаше като лидер на националното освободително движение и след тридесет и пет години в ООП не искаше да го запомнят с това, че се е отказал от важни части от Източен Йерусалим. Арафат разбираше важ-

ността на Харам ал-Шариф за мюсюлманите по света и че би било невъзможно да отстъпи на Израел дори частично суверенитета върху това място, дори то да е също и свещеното място на Храмовия хълм. Той отказа да отстъпи и за правото на завръщане, макар че, за много палестинци и израелци, с приемането на Осло и решението „две държави“, по принцип вече го бе направил. Но Арафат знаеше колко важен е този въпрос за милиони бежанци и продължаваше да търси пространство за маневри.

Същата вечер Арафат каза на палестинската делегация да опаковат багажа и да се готвят за напускане на Кемп Дейвид. Късно вечерта президентът дойде до вратата на Арафат и видя багажа на делегацията приготвен за заминаване. „Няма ли да промените мнението си?“ – попита президентът. Той убеди палестинския лидер да остане, докато се върне от четиридневно посещение в Япония. „Ще отида на среща на Г-8 в сряда и ще ги помоля да осигурят подкрепата, която е нужна за вашата държава“ – каза Клинтън на палестинския лидер. „От вас искам само да направите принципен компромис за Йерусалим. Това не е всичко, което искате, но е цената, която трябва да платите“.

Президентът се върна в Кемп Дейвид на 23 юли и на следващия ден настоя пред Арафат за последен път. На среща с Олбрайт, директора на ЦРУ Джордж Тенет и палестинските посредници в преговорите Абу Ала и Саеб Ерекат, Клинтън предложи „суверенна президентска територия“ за Арафат в мюсюлманския квартал на Свещения град. Това предложение също не даваше пълна автономия на палестинците върху Харам ал-Шариф и Арафат го отхвърли. „Така, значи малък остров, заобиколен от израелски войници, които контролират входовете“ – каза той. – „Това не е нашата идея за решение. Нашата идея е пълн палестински суверенитет върху Йерусалим, окупиран през 1967 година“.

Бил Клинтън загуби самообладание. „Изпуснахте много шансове“ – каза президентът на Арафат, повтаряйки

донякъде девиза на бившия израелски външен министър Аба Еван, че палестинците никога не изпускат възможността да изпуснат някоя възможност. – „Първо през 1948... сега вие се унищожавате през 2000. Тук сте от четиринадесет дни и казвате „не“ на всичко. Тези неща си имат последици. Провалът сега ще означава край на мирния процес. Който пуска хаоса на воля, да си понесе последствията. Няма да имате палестинска държава и няма да имате приятели никъде. Ще бъдете сами в региона“.

Арафат не се помръдна. „Ако някой си въобразява, че ще отпиша Йерусалим, греши“ – каза палестинският председател на президента. „Аз съм не само ръководител на палестинския народ, но и вице-президент на Ислямската конференция. Няма да продам Йерусалим. Казвате, че израелците се придвижват напред, но те са окупатори. И съвсем не са щедри. Не дават от джоба си, а от нашата земя. Искam единствено да се приложи Резолюция 242 на ООН. Говоря само за 22 процента от Палестина, г-н Президент“.

Клинтън продължи да притиска Арафат за компромис с Йерусалим. Арафат обаче знаеше, че мюсюлманите от цял свят очакват палестинците да бъдат пазители на Харам ал-Шариф и следователно никой палестинец не може да отпише суверенитета. Знаеше също така, че ако го направеше, може да не живее достатъчно дълго да види споразумението приложено. „Г-н Президент“ – каза той на Клинтън, – „искате ли да дойдете на погребението ми? По-скоро бих умрял, отколкото да се съглася с израелски суверенитет върху Харам ал-Шариф“.

Малко след това Арафат каза на президента: „Много ви уважавам и разбирам, че сте повлияни от израелската позиция. Аз съм ръководил революцията на моя народ. Обсадата на Бейрут беше по-лесна за мен от обсадата на Кемп Дейвид. Революцията е по-лесна от миротворчеството“.

Барак също беснееше срещу Арафат. Беше стигнал по-далеч от всеки предишен израелски премиер по пътя към

сключване на мирно споразумение. Арафат, напротив, „не преговаряше добронамерено“ и нямаше намерение да стигне до споразумение. „Той постоянно казваше „не“ на всяко предложение, а така и не направи свои контрапредложения“ – каза Барак на израелския историк Бени Морис. Арафат, каза Барак, смята, че Израел „няма право да съществува и търси начин да го унищожи“. Това стана преобладаващото мнение в САЩ и Израел – че отхвърляйки „щедрите“ предложения на Израел, председателят на ООП е единствено виновен за провала на преговорите в Кемп Дейвид.

Мнозина други наблюдатели, сред които и дипломати, присъствали в Кемп Дейвид, считат, че причините за провала на срещата на високо ниво са били много по-комплексни и отчасти са резултат от политиката на фаворизиране на Израел от страна на САЩ и липса на разбиране на гледната точка на палестинците. Всичко това бе изострено, според анализаторите, от недобрата подготовка на американците и съперничество между Държавния департамент на Мадлин Олбрайт и Съвета за национална сигурност на Сенди Бъргър, което доведе до това, което вътрешните наблюдатели нарекоха „дисфункционални“ преговори, проведени от „твърде много грандомани“.

Анализът „Клинтън-Барак“ беше остро разкритикуван от Робърт Мали, част от състава на Клинтън в Кемп Дейвид, и Хюсеин Агха, опитен арабски анализатор и посредник в предишни преговори от палестинска страна, който твърдеше в редица статии, че такъв анализ не взема под внимание палестинската гледна точка. „При всички преговори за мир и помирение, палестинците бяха по-скоро примирени с решението за две държави, отколкото изпълнени с желание да го приемат“ – писаха Мали и Агха. Пътят към Кемп Дейвид всъщност започваше от тайните разговори в Осло, а те бяха резултат от Войната в залива през 1991 година, когато Арафат бе застанал на страната на Садам

Хюсеин. Това, което светът виждаше като исторически отстъпки от Арафат в Осло, за много палестинци бяха просто условия за капитулация, поставени пред човек, застанал срещу САЩ и съюзниците му. „Те бяха готови да приемат съществуването на Израел, но не и моралната му легитимност“ – написаха Мали и Агха за палестинската делегация в Кемп Дейвид. „Идеята, че Израел ‘предлага’ земя, защото е ‘щедър’ или ‘прави отстъпки’, им изглеждаше двойно погрешна поради това, че утвърждавайки правата на Израел, отричаше палестинците. За палестинците земята не се даваше, а се връщаше“.

Според някои анализи, израелското предложение за 92 процента, като се вземеха предвид допълнителните територии, отнети от източен Йерусалим и долината на река Йордан, всъщност възлизаше на много по-малко, а и Израел щеше да задържи суверенитета върху въздушното пространство, водите, отделни селища на Западния бряг и парче земя с форма на клин между Източен Йерусалим и река Йордан, което щеше да раздели палестинската територия. В крайна сметка, твърдяха анализаторите, Палестина ще стане не държава, а „субект“, насечен на няколко части с ограничен суверенитет и почти никакъв контрол над собствените си ресурси. Дори за онези от палестинците, които искрено желаеха да се постигне историческият компромис, това не беше приемлив резултат след толкова десетилетия битки и жертвувания.

Мали и Агха критикуваха американската страна за „прекаленото фаворизиране на главните ходове на Израел“ и силна чувствителност към вътрешната политика на Израел – „реакция, която отразяваше не толкова това, което би трябвало да представлява ‘справедливото решение’, колкото усет за това, което израелското общество би могло да преглътне. Американската страна често обмисляше дали Барак ще може да убеди хората си, че трябва да приемат предложенията, в това число някои, които той самият бе

направил. Същият въпрос рядко беше повдиган, ако изобщо беше повдиган, по отношение на Арафат“. Що се касае до мнението, че Барак предлага повече на палестинците от всеки друг израелски лидер, Мали написа в „Ню Йорк Таймс“: „Мярката за отстъпките от страна на Израел не трябва да бъде колко е отстъпил от началната си позиция, а доколко се е придвижил към справедливото решение“.

Два месеца след Кемп Дейвид, в осем часа сутринта на 28 септември 2000 година, лидерът на партия Ликуд Ариел Шарон пристигна в Стария град на най-спорното религиозно място в Йерусалим, известно на израелците като Храмения хълм, а на мюсюлманите – като Харам ал-Шариф. Контролът върху това място бе една от най-важните причини за провала на преговорите в Кемп Дейвид два месеца по-рано. Шарон, опетнил името си с кланетата в палестинските бежански лагери Сабра и Шатила в Ливан през 1982 година, се бе завърнал от пътуването си из дебрите на израелската политика. Бе служил като министър на инфраструктурата в правителството на Нетаняху – пост, който използва, за да разшири селищата по западния бряг. Сега, като главен лидер на опозицията в израелския кнесет, Шарон отправяше послание за израелски суверенитет от мястото, което мюсюлманите считаха за третото най-свещено за исляма – за тях Храменият хълм с неговата западна стена (Стената на плача) е Харам ал-Шариф (Благородно светилище), голям комплекс от мюсюлмански свещени места, включващ Каменния купол и джамията Ал-Акса. Ходът на Шарон беше политическо предизвикателство към Барак, съперника му от Трудовата партия, и Нетаняху, който се бе зарекъл да победи партия Ликуд. Според израелските закони Шарон имаше право да посети Храмения хълм и за осигуряване на сигурността му Барак, като премиер, нареди 1 500 полицаи да съпровождат Шарон из спорното място в Източен Йерусалим.

На следващия ден, в края на молитвите в джамията Ал-Акса, тълпи от палестинци започнаха да хвърлят камъни по израелските войници. Повечето от демонстрантите бяха младежи и момчета и никой не разполагаше с огнестрелно оръжие, според по-сетнешни разследвания. Израелските войски откриха огън и убиха четирима палестинци.

Барак и други израелци заявиха, че Арафат е планирал новата интифада като част от „голям план“ за терор и насилие след провала в Кемп Дейвид. През следващите осем седмици, обаче, бяха убити девет пъти повече палестинци, отколкото израелци, а разликата в броя на ранените цивилни беше още по-голяма. Израелците хвърлиха вината върху палестинците, обвинявайки ги, че търсят „морално превъзходство, като поставят деца пред въоръжени мъже, които стрелят по израелци“. Множество разследвания установиха, че това е било изключение, а не правило. По-късно обаче палестинското движение наистина стана по-войнствено, след като военизираната групировка на Фатах, Танзим, водена от Марван Баргути, проведе нападения срещу израелски военни части. Палестинците следяха изтеглянето на Израел от Ливан, предизвикано, както се смяташе, от съпротивата на Хизбула, и смятаха, че положението на Западния бряг е подобно.

Към октомври въстанието се разпростря до арабските общини в рамките на Израел, включвайки Назарет и други селища в Галилея. Палестинците от Израел съставяха около 20 процента от населението. Ожесточени сблъсъци между тези „израелски араби“ и полицията доведе до смъртта на тринадесет палестинци. В израелските десни политически среди се заговори за нелоялната „пета колона“ на Арафат, които може би ще трябва да бъдат изгонени от Израел. Някои известни израелци, като например министърът на туризма, поддържаха една все по-популярна идея: „трансфер“ на всички палестинци от Западния бряг в Йордания и връщане на Ерец Израел изцяло на евреите.

Смъртта на палестинските граждани на Израел предизвика възмущение и в израелското общество и доведе до създаване на национална комисия за разследване, начело с един съдия от израелския Висш съд, която започна детайлни проверки на поведението на полицията.

С нарастване на взаимното недоверие, Далия и Йехезкел се оказаха на изолиран остров в „Отворен дом“ – те бяха изумени от изблика на емоции от страна на арабски граждани, които започнаха открито да говорят за своите семейни истории от 1948 година. „Внезапно арабите си спомниха за преживяната болка“ – разказва Йехезкел. – „Либералните, добронамерени израелци, които вярваха, че изграждат мостове и приятелства, бяха принудени да признаят факта, че в израелското общество съществуват ендемични проблеми и прояви на несправедливост, които изискват много повече от организиране на срещи между двете култури и провеждане на дейности по мирно съвместно съществуване. Тези проблеми изискваха социална и политическа промяна от обществен мащаб“. Тази есен Далия, Йехезкел, Михаил и други поддръжници на „Отворен дом“ бяха посетени от член на израелския кнесет с молба да участват в национални разисквания за подобряване условията на живот на арабите в Израел.

Но поляризацията в Израел си вземаше полагаемото. На много места групи за помирение се разпадаха, тъй като работата им ставаше невъзможна при съществуващото напрежение в страната. Израелската телевизия многократно показваше как двама войника са линчувани от гневна тълпа в Рамала и осакатените им тела са влачени триумфално по улиците. Израел, каза Йехезкел, беше „По-разделен, отколкото по всяко друго време след 1948 година – може би защото надеждите им бяха събудени“ – от Осло – „и после отново отнети“.

Израелците все още искаха споразумение със стария си враг, но постепенно започнаха да се насочват към

подкрепа за Шарон в предстоящите избори през 2001. През декември 2000, три месеца след началото на интифадата Ал-Акса, Барак и делегация от посредници проведоха интензивни срещи с Арафат и палестински представители в египетския курортен град Таба. Според всички наблюдатели, двете страни стигнаха много по-близо до споразумение, отколкото в Кемп Дейвид, с напредък по въпроса за суверенитет в Източен Йерусалим и дори за правото на завръщане.

На 1 януари 2001 терорист камикадзе се взриви в Нетаня, ранявайки повече от четиридесет израелци. Беше три седмици преди края на втория мандат на Клинтън и месец преди израелците да избират между Барак и Шарон. Барак за кратко преустанови преговорите в Таба, но каза, че ще изпрати представители във Вашингтон, ако палестинският лидер „прекрати терора... Наистина имаме дълбоки опасения относно сериозността на намеренията му“. Преговорите вървяха към по-нататъшно сближаване и в един момент изглеждаше, че двете страни са близо до действително споразумение. Накрая обаче затънаха по част от въпроса за правото на завръщане. „Не можем да допуснем дори един бежанец да се върне въз основа на ‘правото за завръщане’“, каза Барак. „И не можем да поемем историческата отговорност за създаването на този проблем“.

Времето минаваше, преговорите в Таба се провалиха и Шарон бе избран с убедително мнозинство.

Башир се събуди от звука на силни удари. Това беше познат звук и Башир, сега на петдесет и девет, бързо отиде до вратата, предусещайки какво ще види – израелски войници, заобиколили къщата. По негова преценка имало около двеста души. Беше 5:30 сутринта на 27 август 2001 година.

– Защо вдигате толкова много шум? – попита Башир ядосано командващия офицер, като държеше лявата си ръка в джоба. – Ще събудите всички наоколо! Какво искате?

– Търсим Башир Хаири – отговори офицерът.

- Аз съм Башир.
- Тебе търсим значи. Ако мръднеш, ще те застреляме. Твоите хора ни създават проблеми.
- Кои мои хора?
- Тези от НФОП.
- Аз не съм от НФОП – възрази Башир.

Войниците го заобиколиха и го отведоха в чакащия наблизо джип в масленозелен цвят. Откараха го в палатка-затвор извън Рамала, заградена с бодлива тел и охранявана от войници и кучета. В момента, когато пристигнаха, той забеляза няколко мъже, които играеха на шах и отиде при тях.

Същия ден израелски хеликоптери изстреляха две ракети в щабквартирата на НФОП в Рамала, убивайки лидера на организацията, Абу Али Мустафа, член и на ръководството на ООП и приятел на Башир. Мустафа беше най-високопоставеният лидер, убит до този ден в израелската история от убийства на палестински бунтовници.

Отмъщението за смъртта на Абу Али Мустафа дойде през октомври, когато Рехавам Зееви, израелският министър на туризма, който поддържаше идеята за изгонване на палестинците от Западния бряг, беше застрелян два пъти в главата след като привърши закуската си в хотел „Хаят“ в Йерусалим. Отговорността бе поета от НФОП, а Шарон обеща „война до изстребване на всички терористи“.

Шест седмици по-късно, в понеделник на 3 декември, Шарон се върна от посещение при президента Буш във Вашингтон и обяви война на палестинската власт. Беше около три месеца след 11 септември и осем седмици след началото на американската инвазия в Афганистан. Шарон се врец в солидарност със САЩ във войната срещу тероризма. През изминалите два дни в Йерусалим и Хайфа се бяха взривили кола-бомба и трима самоубийци, убивайки 25 израелци и ранявайки 229.

Привечер в понеделник американски военни самолети F-16 и хеликоптери „Апачи“ открива масиран огън с ра-

кети и снаряди срещу щабквартирата на палестинската власт и полицейски сгради в Газа и Западния бряг, бомбардирайки палестинското летище и хеликоптерите на Арафат в Газа и вдигайки във въздуха палестинско депо за гориво, от което изригна тежък облак дим и се понесе над крайбрежието на Газа. Израелски танкове влязоха в градовете на Западния бряг и отново окупираха териториите. На 13 декември, след нови самоубийствени атаки, израелски шрапнели се забиха в „Гласа на Палестина“, събаряйки антената и унищожавайки станцията. Военни хеликоптери обстреляха квартирата на Арафат в Рамала, оставяйки след себе си полуразрушени постройките. Арафат, заяви кабинетът на Шарон, е „без значение“. Човекът, който бе изтласкал Арафат от Ливан преди двадесет години, сега възнамеряваше да унищожи палестинската му власт. Споразумението от Осло бе мъртво.

През февруари 2002 Арафат публикува апел в „Ню Йорк Таймс“, в който заяви, че „палестинците са готови да сложат край на конфликта“ и имат „визия за мир... базирана на окончателно прекратяване на окупацията и връщане към границите на Израел от 1967 година, отваряне на Йерусалим за съвместно съществуване като столица на две държави – Палестина и Израел. Това е полу-мир“ – добави Арафат, – „но ние ще седнем за преговори единствено като равни, не като молители, а като партньори, не като поданици, а като търсещи справедливо и мирно решение, не като победена нация, благодарна и на огризките, хвърлени на пътя“. Шарон и кабинетът му не реагираха. Те смятаха, че Арафат ръководи повечето акции на насилие и че изобщо не е имал намерение да сключва мирно споразумение в Кемп Дейвид. В края на февруари израелските отбранителни сили предприеха още ракетни атаки над щабквартирите на Арафат в Газа и Рамала, където се намираше сега; квартирата в Рамала, или Муката, беше раздробена на чакъл. Палестинското ръководство заяви, че „нашият народ ще продължи

упоритата си съпротива докато отхвърли окупацията и заселниците и гарантираме свободата, независимостта и достойнството си“. Арафат, подкрепата за когото намаляваше, изведнъж спечели голяма популярност. Раздрано палестинско знаме се развя сред димящите руини.

В някои райони повторната израелска окупация на Западния бряг бе посрещната почти без съпротива. Понякога имаше прояви на мирна съпротива – в Рамала лекарите от местната болница седнаха пред танковете, приближаващи спешното отделение. Когато обаче през април израелците нападنا Дженин, въоръжени мъже от дженинския бежански лагер ги посрещнаха със стрелба и последва истинска битка. Израелските войници излязоха от бронираните си коли и подгониха въоръжените палестинци по тесните улички на бежанския лагер, където те се бяха скрили в засада. В отговор бронирани булдозери разоряха лагера, като сринаха повече от 130 къщи, магазини и погребяха немалко хора живи под развалините. Най-малко петдесет и двама палестинци бяха убити, двадесет и двама от тях цивилни. В битката загинаха и двадесет и трима израелски войника. Въстанието бе потушено, но мъжете от Дженин станаха герои сред палестинците. В Рамала, където съпротивата бе слаба, тръгна виц: мюсюлманка минава край група мъже на улицата. Кърпата на главата ѝ не е завързана стегнато и косата ѝ се вижда. „Оправи си *хиджаба*“ – прави ѝ забележка един от мъжете. – „Тук има мъже“.

„А, така ли?“ – отговаря тя. „Да не би израелците да са отменили полицейския час в Дженин?“

През лятото на 2002 година Шарон интензифицира политиката на разрушаване на палестински къщи в окупираните територии – политика, водеща началото си от англичаните по време на Великото арабско въстание през 1930-те. Тази израелска политика се провеждаше срещу семействата на самоубийците атентатори и други воинстващи елементи; за

„военни цели“, предимно в Газа; и срещу палестинци, живеещи в източен Йерусалим, които бяха построили жилищата си без разрешение от израелските власти. Групи защитници на човешките права установиха, че в резултат на тази политика между десет и двадесет и две хиляди палестинци са загубили домовете си, а стотици акри от техните маслиненни и други насаждения са били изкоренени като част от военната стратегия за подобряване на националната сигурност.

В Израел се чуваха нарастващ брой гласове на протест. Един от най-изявените принадлежеше на млад израелски сержант, Ишаи Росен-Зви, ревностен ортодоксален евреин, син на починалия декан на юридическия факултет на университета в Тел Авив. „Отказвам да взема участие в обсада на стотици и хиляди хора, сред които жени и деца“ – заяви сержант Росен-Зви в писмо до офицер от по-висш ранг. „Не желая да преча на жителите на цели села да ходят на работа всеки ден, да имат достъп до храна и лекарства; не искам да ги превръщам в заложници на политически решения. Обсадата на населени места и бомбардировките от хеликоптери няма да спрат тероризма. Това е средство за залъгване на израелското общество, което настоява за победа“. Израелската политика, заяви младият „отказник“, създава „разсадници на терор“.

Малко преди 7:00 сутринта на 21 ноември 2002 година Наел Абу Хилаил се промъкна през високата трева нагоре по хълма към квартала „Кирят Менахем“ в Западен Йерусалим. Абу Хилаил беше двадесет и три годишен, от селището Ал Хадер на Западния бряг, близо до Витлеем. Беше облечен с обемисто палто, което, ако се придърпаше, щеше да разкрие голяма издутина около кръста му.

Няколко пресечки по-нататък Рафаел Ландау излезе от апартамента си на четвъртия етаж, където живееше с родителите си – Далия и Йехезкел. Беше учебен ден; Рафаел,

на четиринадесет години, метна тежката си чанта на рамо и се затича надолу по стълбите към училищния автобус.

Наел Абу Хилаил се качи на автобус номер 20 около 7:00. Автобусът бе пълен с хора, заминаващи на работа, предимно евреи от работническата класа и имигранти, както и деца, пътуващи за училище. В 7:10 автобусът спря на спирката на улица „Мексико“ в квартал „Кирят Менахем“. Вратата се отвори и още работници и ученици започнаха да се качват. В този момент Абу Хилаил бръкна под палтото си и детонира бомбата, която бе завързана за тялото му. Експлозията разцепи автобуса на две, разпрацайки човешки крайници във всички посоки през зейналите отвори, където преди бяха стъклата на прозорците. Мъжки торс се търкулна от автобуса на улицата и остана да лежи сред натрошени стъкла и нажежени винтове, освободени от детониралата бомба. наоколо бяха разпръснати учебници и сандвичи.

В 7:20 телефонът в апартамента на Ландау иззвъня. Далия и Йехезкел бяха заспали; Йехезкел скоро се бе върнал от пътуване до Щатите и още се бореше с умората от смяната на часовите пояси. Той вдигна телефона и чу разтревожения глас на приятеля си Даниел, който се обаждаше от дома си западно от Йерусалим.

– Само исках да проверя, че си добре – каза Даниел.
– Чух по радиото, че е избухнал автобус близо до вас, на улица „Мексико“.

Автобусът на Рафаел, сети се Йехезкел, току-що бе минал през квартала. Той затвори и хукна към телевизора, откъдето научи, че експлозията е станала в градски автобус, по линия номер 20, не в училищния автобус, с който пътуваше Рафаел. Докато гледаше предаването на живо по израелската телевизия, моментното му облекчение премина в ужас. Окървавените ръце на мъртъв човек висяха от прозореца на автобуса. Работници от спасителните отряди с бели маски и ръкавици подреждаха телата в редица от

черни пластмасови чували по улица „Мексико“. Някой бе покрил торса с бяло-синьо карирано одеяло. Единадесет души бяха мъртви, научи Йехезкел, четири от тях – деца. Линейки откарваха четиридесет и деветте ранени в болница.

Репортери във Витлеем откриха бащата на Абу Хилаил, Азми, който им каза, че синът му е мъченик. „Това е предизвикателство за ционистките врагове“ – каза той.

На следващия ден премиерът Шарон нареди изпращане на войски във Витлеем. Градът бе окупиран отново и изолиран отвсякъде с военни постове. Проведени бяха арести и няколко къщи бяха взривени, в това число къщата, където беше живял Наел Абу Хилаил с родителите, братята и сестрите си. Откакто Шарон бе дошъл на власт преди две години с обещанието, че ще увеличи сигурността в Израел, атентатори бяха взривявали бомби над шестдесет пъти, което беше почти два пъти повече от общия брой терористични актове през предишните седем години. Говорителят на Шарон обвиняваше Арафат и Палестинската власт за атаките, заявявайки, че „всички наши усилия да уредим предаването на територии и всички преговори за евентуално примирие бяха напразни, защото отсрещната страна полага непрекъснати усилия да извърши колкото е възможно повече терористични актове“.

Арафат осъди самоубийствените атентати, казвайки, че „цивилните са нормални хора, които живеят и работят, и да стават мишена е осъдително – морално и политически“. Взривяването на бомби сред цивилното население, добави той, води до там, че дори „легитимната съпротива“ да изглежда като „сляп тероризъм“.

С окупирането на Витлеем, повторната военна окупация на всички главни градове по Западния бряг, с изключение на Йерихон, бе завършена.

Автобусът бе експлодирал по време на празника Ханука, който се отбелязва с палене на свещи през осем поредни

нощи. Една нощ след взривяването на бомбата Далия отиде на спирката в „Кирят Менахем“ и се среща със съседско момче на 12-13 години, чиито осемгодишно братче и баба бяха убити в експлозията. Възрастната жена беше съпровождала внучето си по пътя за училище. „Приятелите му бяха с него“ – спомня си Далия за момчето. „Всички мълчаха. Просто стояха безмълвно“. Те запалиха една от свещите и повториха молитвата за Ханука: „Благословен да си, наш Боже, господар на света, Който си ни завещал заповедите си и наредил да палим свещи на Ханука“.

През следващите дни Далия и Йехезкел редовно отиваха до автобусната спирка, където жители от квартала и посетители бяха издигнали параклис със свещи, венци, изрезки от вестници, снимки на загиналите, молитвеници, стихотворения и писма, написани на ръка. Заедно с израза на тъга имаше знаци на желание за отмъщение: „Без араби! Без терор!“, „О, народе на Израел! Това няма да спре, докато не извикаме с истински силен глас!!! Тогава Бог ще ни чуе и ще ни отговори“, „Пътят към истинския мир: Ако някой идва да те убие, изпревари го, като го убиеш пръв!“.

* * *

В деня след атаката един арабин, живеещ близо до семейство Ландау, беше пронизан с нож в гърба от трима израелски младежи. Палестинска хлебарница бе замеряна с камъни от гневна тълпа и стъклената ѝ витрина – изпочупена. Няколко нощи подред полицията бе викана за защита и Йехезкел отиде при семейството на хлебаря да покаже солидарност и да се опита да преговаря с лидерите на групата. Те го обидиха и поставиха под въпрос еврейския му произход. „Споделях гнева им срещу постоянните терористични атаки“ – написа по-късно Йехезкел в еврейското списание „Тикун“, – „но пламенно отхвърлях расисткото им, изпълнено с омраза отношение... Сърцето ми се късаше

много пъти, когато се сблъсках с дълбоко болезнената реалност на сънародниците ми, сред които и моите съседи в Йерусалим, изпълнена със страх, гняв и тъга“.

„Отровната атмосфера“ на интифадата и самоубийствените атаки подтикнаха Йехезкел към нов вид помирителна дейност. Особено сега, след 11 септември, той вярваше, че призиванието му е да се заеме с това, което сам наричаше „глобална криза на духовността“. Оздравяването, каза той, „трябва да дойде отвътре и затова точката на опора е отвътре“. Той започна да прекарва повече време в Щатите и накрая постъпи на работа в семинарията в Хартфорд, където продължи междуверската си дейност. „Ставаше все по-ясно, че ми беше предначертано да остана тук, в Хартфорд, а Далия – там, в Йерусалим“.

Далия наблюдаваше как други семейства напускат Израел в търсене на спокойно убежище в Европа, Съединените щати и Австралия. „Много хора заминават от Израел да търсят сигурност на друго място, да предпазят децата си“ – написа Далия в дневника си в късната есен на 2002 година. – „Но не е ли това точно каквото искат нашите врагове? Но пък, от друга страна, Рафаел също можеше да е в този автобус. Какво е отговорното действие, което трябва да предприема при тези обстоятелства? Има много хора в Израел без роднини или приятели в други части на света. Те нямат възможност да избират, за разлика от мен. Как да ги напусна?“

Далия взе своето решение. „Моят избор е да остана“ – написа тя. – „Няма да мога да се погледна в огледалото, ако напусна, точно когато става трудно. Ще остана при болката – и при надеждата. Аз съм неразделна част от тях, малка частица в сложна ситуация. Смятам, че съм част от проблема, защото съм дошла от Европа и защото съм живяла в арабска къща. Но съм и част от решението – защото обичам“.